

Píše Luboš Merhaut

(E*forum, 31. 05. 2017)

Nakladatelství Torst vydalo svou šestistou publikaci: knihu **Milena Jesenská: Křížovatký** s (uzávorkovaným) podtitulem **Výbor z díla** sestavila, uspořádala, bibliografii prací Mileny Jesenské sestavila a životopisné pásmo, doslov a ediční poznámku napsala Marie Jirásková (obrazovou přílohu s editorkou uspořádali Viktor Stoilov a Jan Šulc, k vydání připravili Lenka Košková, Viktor Stoilov, Jan Šulc a Matěj Šulc, jmenný rejstřík sestavila Milena Vojtková). Objemný soubor (880 stran) s vročením 2016 je literárněhistoricky cenným, reprezentativním i znovuoživujícím představením práce a jedinečnosti novinářky, spisovatelky a překladatelky (1896–1944). Čteme tu v chronologickém uspořádání několik stovek textů Mileny Jesenské z dvacetiletí 1919–1939, které vyšly v novinách a časopisech, v nichž postupně působila a do nichž psala (*Tribuna, Národní listy, Rozpravy Aventina, Pestrý týden, Kmen, Lidové noviny, Světozor, Panorama, Slunce, Tvorba, Svět práce, Eva, Přítomnost, V boj* aj.). Články, komentáře, reportáže, doporučení a úvahy prostupuje od počátků osobní zaujetí a angažovanost, garance specifického prožitku a postoje, projevující se již v autorčiných svrchovaných, „ženských“ tématech: jak v aktivismu ve znamení rovnoprávnosti a samostatnosti, tak v radách a vyrozuměních životních, praktických a módních. Provází je imperativ jednoduchosti, pravosti a účelnosti, příznačný pro celou publicistiku Jesenské, prezentující srozumitelně zkušenost výjimečné a kultivující osobnosti. „U nás je všechno špatné apartní. Apartní blůzička je blůza s jakýmsi volánkem a pásky přes boky, apartní klobouček má perle a diamantové spony, apartní botičky mají dřevěné podpatky a jsou vykládané, Bůh ví proč, kousky kůže. / Bojte se tedy apartních věcí a milujte solidní, poctivé, účelné, jednoduché, trvanlivé, logické. Jen takové jsou krásné. / Už mne, přiznám se vám, od hlásání těchto pravd pero bolí!“ (s. 346, *Móda jarní ulice*, 1926).

Stanoviska Mileny Jesenské vycházejí z přirozeného individualismu a prosazují samostatnost moderního člověka, schopnost nadhledu a vlastního názoru, snahu vidět věcně a rozeznávat skutečné významy a hodnoty, volají po toleranci: „Ponechte druhému svobodu, která je nutná i vám. Nechtějte od něho, aby miloval, co milujete vy. Nechtějte, aby byl s vámi stejného náhledu. Nepřejte si, aby měl s vámi stejné zájmy. Ponechte si svoje a respektujte jeho. Sejdete-li se někde na bodu pochopení, tím lépe. Nepodmiňujte svoje sympatie jeho skutky, ale jeho vnitřní hodnotou. Vidte hlouběji, prozírejte pozadí jeho konání. Oceňujte jeho srdce, jeho duši, jeho pravdivost a odpouštějte mu, že jí rád česnek, nemůžete-li česneku ani cítit. Nikdy nelámejte lidmi, jste-li silnějšími. Nikdy nezádejte, aby dělali proti své vůli to, co vy chcete“ (s. 178, *Několik společenských zákonů*, 1923). Bezprostřední zkušenost (zvláště v reportážích) provází schopnost živého podání, zachycení situací, typů a hovorů

z běžného života; výmluvné jsou ostatně názvy cyklů *Listy ze Zapadlé Lhoty* a *Pěšinkami všedního života* i knihy *Cesta k jednoduchosti*. Jesenská navíc pravidelně vede dialog se čtenářem, oslovuje ho, je adresná, často volí formu dopisu. („Ujišťuji vás – abyste nebyli na omylu –, že nežertuji. Že to myslím hrozně vážně. A směji-li se, tedy proto, že jsem objevila novou filosofii. Mám z toho radost. Je dobrá jako každá jiná. A její díry – slepíte vírou, jako u každé jiné“, s. 100, *Filosofie jídla*, 1921.)

S apelativností souvisí uvažování o asymetrickém poměru kvality a úspěchu, identifikace masového nevkusu: „Lidé se baví rádi, ale potřebují se bavit lacino. Poučují se méně rádi, ale potřebují se poučit zábavně. A tak mimovolně zapřemýšlíte, kdo ty široké vrstvy jsou. [...] Nevěřím mnoho ve výchovu davu, protože nevěřím, že by dav byl k vychování. Ale jisto je, že u nás je dav soustavně kažen. Jakmile se prokázala smutná pravda, že kýčem a šmejdem lze vydělat peníze, děláme kýč a šmejd řemeslně, abychom vydělali peníze. [...] Čím hnusnější obálka, tím víc táhne lid. Ohavný plakát je báječný tahák. Šaty plné pštrosích per a korálků a mašliček jdou na dračku. Líbivé pohlednice jsou hned rozprodané a odrhovačky zpívá celý národ. [...] Vidíte něco, myslíte si, že větší hřích na lidech a větší blbost není možno spáchat. A za den spatříte něco, co v tomto smyslu všechno dosavadní předčilo a porazilo. Lidé jsou oloupeni o prostotu vkusu a naučili se idiotské a bohaprázdne kýče považovat za zábavu“ (s. 411–413, *Co mají lidé rádi?*, 1927). Skepsi – nutně stále znovu aktualizovatelnou a platnou –, která se týká náтуры a schopností davu a zároveň jeho „bezbrannosti“ vůči agitacím různého druhu, tedy i odpovědnosti intelektuálů, resp. jejich bezmoci, střídá sociální cítění, obecněji zájem o společně žitý svět.

Praktický zřetel vyznačuje také texty o kultuře a umění, příznačně především užitém, resp. užitečném. Jesenská se opakovaně zabývá fenomény kýče a reklamy, fotografie a filmu. Zajímá ji fungování knihoven a čítáren, knižní grafika, ilustrace, vazba, ex-libris atd. Sleduje literaturu pro děti a otázky dětské četby, pravidelně literaturu pro ženy a kvalitu ženské četby, populární a zábavné čtivo a detektivní žánr. V jejím pojetí je literatura těsně spjata s žurnalistikou: „Řekla bych, že žurnalistika je ozvuk fotografické čočky v písemnictví. Tvoří drobnokresbu, ale detailem vystihujeme skutečnost. Zajímá se o nepatrné maličkosti, ale z těch se stávají velké důležitosti. Čočce namířené na předmět nesmí chyběti životní názor, to je podstata dobrého (i špatného) filmu. Peru namířenému na předmět nesmí chyběti filosofie, tak nás učí vynálezce moderní žurnalistiky, Chesterton. Z pozornosti k drobnostem nalézáme pozornost k velkým věcem, a z lásky k nepatrnostem přestáváme být malichernými. Zápasil-li impresionista s fotografem a zatlačila-li fotografie impresionismus do expresionismu, je tady obdobný, ovšem ne podobný boj mezi básníkem a žurnalistou. Skoro bych řekla, že básník je výtvarník a žurnalista technik slova“ (s. 386–387, *Role žurnalistiky v dnešním písemnictví*, 1936). Z literátů se Jesenská vedle Kafky věnuje např. R. L. Stevensonovi, Dostojevskému či Karlu Čapkovi. Některé její městské obrázky i poetické přírodní reflexe mají povahu prózy.

Proti umělosti staví Jesenská autentičnost – stejně jako v otázkách módy. Volí cestu jednoduchosti jako schopnosti prožitku, možnosti oprostít se od dobových naplavenin,

zbytečností, fráží, psychologizování, znejasňování, postradatelných ozdob, strojeností atp. „Jednou z chyb naší přítomné doby je, že je příliš hluboká. Odpusťte, to naprosto není frivolní paradox. Jistě, že je hloubka přemýšlení, cítění a vědění jednou z nejkrásnějších věcí na světě. Ale tato hloubka jako by byla v posledních létech zneužívána. Není člověka, který by si popřál hodinky, kdy by nebyl hlubokým. [...] / Dnes jako bychom propadli zakletí komplikace. Není na světě už pomalu věci, která by byla prostá, jasná, samozřejmá, a o níž by se mluvilo výstižně, srozumitelně a několika slovy. Není na světě věci, která by nebyla předmětem dlouhých, veřejných debat, domněnek, rozhovorů. [...] Trochu dobré vůle, a hlavně: *pevného rozhodnutí* je třeba. *Lidé dnes žijí, aniž by se rozhodli*. Totiž, žijí tak, jak život dá. A zatím je třeba, aby v určité hodině každý si vytkl svoji cestu, *svoje vnitřní povolání*, počal je a vzal bez výjimky všechny konsekvence na sebe. A právě: unést konsekvence svého jednání je to, co dnešní doba neumí“ (s. 119 a 121, *Povrchní povídání o vážném předmětu*, 1922).

V kritické racionalitě, v hledání logiky a smyslu věcí nacházela Jesenská oporu i po Hitlerově nástupu k moci, sledovala proměny každodenního života pod tíhou politických událostí, jejich dopad na obraz města a život jeho obyvatel, v detailech a v ozvucích mezinárodních souvislostí. Její články jsou posléze rovněž jedinečným, názorným svědectvím o tíživé pomnichovské době: „Hledme bez rozechvění, bez kolísání a bez slz na to, co se děje. Neboť život se nezastavil a třicátým zářím nekončí dějiny. Svět bude žít dál a bude bojovat dál – prozatím snad mírem, dokud sousta stačí. Všelikdos ještě pozná, jak hořké je býti soustem“ (s. 634, *Měsíc září*, 1938). „Nepatřím k lidem, kteří byli v zajetí krásných slov, jako je právo, spravedlnost, morálka. Nikoli proto, že bych se vášnivě nestavěla za jejich *skutečný* a *pravý* význam a zvuk, který mi zněl vždycky jako zvuk jediné pravé mince na světě. Ale kdo měl uši k slyšení a oči k vidění, slyšel tato slova vždycky z úst mocných ve chvílích, kdy ukládali bezmocným břemena. Příliš mnoho bezpráví se učinilo za zvuku pochodové hudby ve jménu práva a lidskosti v posledních letech. Příliš mnoho lidí padlo v míru, nad kterým svět jásá. Všechny kruté údery do práv lidu zahalovaly se vždycky do závoje morálních a ušlechtilých fráží. Nikdo na světě nelační tolik po ušlechtilosti a právu jako chudí, neboť oni ho potřebují jako denní chléb. Kdykoli bylo třeba přimět lid, aby jednal krutě a nechápal, co činí, bylo mu řečeno mnoho krásných nepravd. Pravím to proto, že mohu psát následující řádky jenom tehdy, smím-li je psát *skutečně* jasně, pravdivě a tvrdě“ (s. 634–635, *Nad naše síly*, 1938). Z komunistického angažmá na počátku třicátých let vyléčily Jesenskou záhy moskevské poměry a politické procesy, jasně rozlišila ideologickou propagandu požadující „slepou důvěru“ a přirozené úsilí o spravedlnost, „věčnou myšlenku práva a svobody“. Po 15. březnu 1939, jehož atmosféru v *Přítomnosti* výmluvně popsala, hledala Jesenská konsekventně relativní jistoty a východiska, oslovovala své čtenáře, na svém místě a dokud mohla: „Jsme národ. A musíme jím zůstat. Každý, kdo odchází, odnáší jednu hroudu s sebou a kus kořenů. Dokud zůstaneme pohromadě, poroste síla z našeho počtu – a vědomí blízkosti i vědomí práva. Mezery mezi námi musí být nutně vyplněny podle zákonů fyzických: není vzduchoprázdného prostoru. Ty odejdeš – a na tvé místo přijde jiný. Proto zůstaň, stůj a neodcházej. Svoje místo stráž a obhajuj!“ (s. 714, ... „*hledat štěstí jinde*“?, 1939).

Literární historička a editorka **Marie Jirásková** se osobnosti a dílu Mileny Jesenské věnuje soustředěně a dlouhodobě (vedle témat zejména seifertovských). Mj. napsala knihu *Stručná zpráva o trojí volbě: Milena Jesenská, Joachim von Zedtwitz a Jaroslav Nachtmann v roce 1939 a v čase následujícím* (Nakladatelství Franze Kafky, 1996), do níž zařadila rovněž vybrané texty Jesenské; k vydání připravila a komentovala pozoruhodně přesvědčivou monografii Jaroslavy Vondráčkové *Kolem Mileny Jesenské* (s doslovem Růženy Grebeníčkové, Torst, 1991, 2., opravené a doplněné vyd. tamtéž 2014, viz též *echo* z 11. 7. 2016); revizí textů se podílela na vydání českého překladu knihy Steva Sem-Sandberga *Ravensbrück: příběh Mileny Jesenské* (Paseka, 2012). Do *Křížovatek* Marie Jirásková zařadila rovněž pojednání *Recepce díla Mileny Jesenské v českých zemích v letech 1945 až 1989*; s podobným osobním zaujetím – koneckonců prozrazujícím inspiraci postoji a články Jesenské – v něm podtrhuje přesvědčení o platnosti a aktuálnosti vydávaného díla. Po rostoucím zájmu o Milenu Jesenskou v posledních desetiletích, na jehož probuzení se editorka ostatně podstatně podílela, již není třeba opakovaně upozorňovat, že Milena nebyla „pouze“ jednou z přítelkyň (posléze) světového Franze Kafky, ženou rozporuplné a poněkud tajemné pověsti či matkou provokativní Jany (Honzy) Krejcarové. Stvrzením je tato fundovaná olbřímí edice, která její svébytné a rozsáhlé dílo konečně představuje komplexně i objektivně, na základě pracně dokončené bibliografie. Zahrnuje to nejpodstatnější, žánrovou a tematickou pestrost a zároveň konstanty psaní Mileny Jesenské. Jeho soustředěnost a jednotu – vrstvenou přes osobní a profesní peripetie, utvrzovanou hledáním cest nejprve z poválečné generační krize a posléze z rostoucí tíhy krize předválečné – určuje podivuhodná názorová a morální pevnost silné osobnosti, nepateticky účastná obětavost jako spojení nekonvenčnosti a vědomí sounáležitosti.

Milena Jesenská: *Křížovatky (Výbor z díla)*. Ed. Marie Jirásková. Praha: Torst, 2017, 880 s.

www.ipsl.cz